

Ideja svećenika radnika

Jedna od mogućnosti borbe protiv crkvenoga neoklerikalizma

Dalibor Milas*

Sažetak

Ovaj rad istražuje pojam klerikalizma u suvremenom katoličkom kontekstu, fokusirajući se na kritike pape Franje te rad nekoliko domaćih i stranih teologa. Analizom dostupne literature, posebna je pažnja pridana zloporabi moći unutar Crkve i mogućnostima borbe protiv klerikalizma. Jedan od inovativnih modela suprotstavljanja neoklerikalizmu, koji je opisan u ovom radu, ideja je svećenika radnika. Kroz povijesno i teološko istraživanje, u radu je naglašena uloga svećenika radnika u osnaživanju društvene pravde i solidarnosti, osobito u industrijskim zajednicama. Korištena metodologija uključuje proučavanje relevantne literature i analizu povijesnih dokumenata kako bi bila dana kritička ocjena ove teme. Zaključno, rad ukazuje na nužnost novih pastoralnih pristupa u borbi protiv crkvenoga neoklerikalizma.

Ključne riječi: klerikalizam; Franjo; zloporaba moći; svećenici radnici

Uvod

Klerikalizam, premda specifičan za Katoličku crkvu, prisutan je i u drugim religijskim zajednicama. Pojave slične klerikalizmu također se mogu primijetiti kod vođa i društvenih službenika koji, bez sakralnoga opravdanja, pokazuju izraženu želju za moći i povlasticama. Klerikalizam se očituje u različitim oblicima i sferama te ne mora uvijek značiti isto. Suvremeno shvaćanje klerikalizma odnosi se na unutarcrkvene odnose, a ne odgovara prijašnjemu značenju toga izraza, kada je označavao nadmoć Crkve i njezinih klerika (biskupa, svećenika) u društvu i državi. Takva definicija proizlazi iz povijesnoga konteksta, osobito iz iskustava europske povijesti u visokom srednjem vijeku, kada je kler formirao zasebnu klasu zbog svojega obrazovnoga monopola i ekonomske moći te insistirao na religijski

* Dr. sc. Dalibor Milas, Kathologisch–Theologische Fakultät Universität Graz. Adresa: Heinrichstraße 78, 8010 Graz, Austrija. Sveučilišni centar za protestantsku teologiju Matija Vlačić Ilirik. Adresa: Ul. Ivana Lučića 1a, 10000 Zagreb, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-2539-0352>. E–adresa: dalibor.milas@gmail.com

legitimiranoj društvenoj moći. Iako postoje i drugi modeli i oblici osmišljavanja svećeničkoga života u sekulariziranom društvu, u ovom je članku naglasak na ideji (i realizaciji) francuskih svećenika radnika kao inovativnom načinu suprotstavljanja sve izraženijemu neoklerikalizmu u Crkvi. Za potrebe ovoga rada koristimo definiciju klerikalizma kao pokušaja nadmoći klera u Crkvi i u društvu.

1. *Općenito o klerikalizmu*

Živan Bezić (2003, 564) s pravom sugerira da se izraz *klerikalizam* često spominje u krivom kontekstu, zbog čega nastaje zabuna u priopćavanju i “šum” u ljudskoj komunikaciji. Polazeći od semantike i etimologije, on piše da su od izraza *klerik* s vremenom »nastajale izvedenice s negativnim prizvukom, kao npr. klerikalac, tj. zagriženi klerik, vjerski politikant ili nezaređeni vjernik koji je previše navezan na kler i Crkvu« (Bezić, 2003, 565). Stava je da klerikalizam ima više oblika, već prema tomu na kojem se području crkvenoga i društvenoga života javlja. »Kako su i klerici samo ljudi, razumljivo je očekivati da će u svoj rad unositi i svoje ljudske slabosti. Ako se uzme u obzir da klerici u Crkvi pravno gledano imaju poseban status, ne iznenađuje da se kod pojedinaca pojavi napast gospodarjenja i dominacije nad slabima« (Bezić, 2003, 568). On je uvjeren da se upravo u tom krije prvi uzrok klerikalizma. Klerici su u srednjem vijeku bili jedini školovani sloj u Europi i drugdje, pa im se njihovom kulturom nije bilo teško nametnuti i “običnomu narodu” i nepismenom plemstvu. Takva je kulturna supremacija, dakle vrsta klerikalizma, davala svećenstvu golemu moć u društvu. U tom povijesnom razdoblju izraz *laik* dobio je negativno značenje neuka i nepismena čovjeka (Bezić, 2003, 569). No, precizno povijesno, društveno i teološko određenje klerikalizma u katolicizmu nije jednostavno pronaći.

Na sličnom je tragu i Željko Mardešić kada piše da su iz prošlosti poznata tri glavna oblika (i uzroka) klerikalizma: gospodarski, politički i kulturni. Prvi, gospodarski, došao je iz feudalizma, koji je klerike učinio vlasnicima velikih posjeda i s njima vezanim materijalnim prihodima. Drugi, politički, tiče se iznimne političke moći klera. Treći je stajao u kulturnoj nadmoći klerika, zahvaljujući njihovoj pismenosti (Mardešić, 2003). Budući da je klerikalizam negirao kršćanska načela bratstva i ljubavi, ne iznenađuje činjenica da je nailazio na otpor i protivljenje kod običnoga naroda. Samim je tim postao kontraproduktivan te jedan od izraženijih uzroka raznih hereza i raskola (Bezić, 2003, 570). Od svih značenja što se skrivaju u nazivu *klerikalizam* najizraženiju ulogu igra politički element. Klerikalizam se je upadno udomaćio najviše u političkoj sferi života te je ljude najviše iritirao upravo zbog povrede njihovih građanskih prava. Bezić (2003, 570) je mišljenja da klerikalizam ne poštuje tuđu slobodu i pravo laika na samostalnost.

2. Papina kritika klerikalističkih tendencija u Crkvi

Kada je riječ o crkvenom klerikalizmu, tada možemo govoriti i o konstruktivnosti tzv. starih bijelih muškaraca na pozicijama moći (Kiechle, 2019). Riječ je o narativu koji potječe iz neofeminizma i usmjeren je protiv muškoga vodstva u društvu, politici i gospodarstvu. Neofeministi i feministice ne dovode Crkvu u taj kontekst vjerojatno samo zato što Crkva za njih nije relevantna. Strukturološki gledano, pristup tomu krugu i njihovim povlasticama zahtjevniji je nego u ostalim društveno–političkim sferama, što ih automatski čini elitom. Žena u tim krugovima nema, a mladi muškarci i muškarci druge boje kože samo su iznimke koje potvrđuju pravilo.

Papa Franjo kritizira klerikalizam na svakom koraku, počevši od audijencija i liturgijskih slavlja pa sve do službenih dokumenata. Duboko mu se ne sviđa taj iskrivljeni oblik svećeničke, ali i biskupske ili dakonske egzistencije. U razgovoru s novinarima 13. svibnja 2017. na povratnom letu iz Fatime u Rim, opisao je klerikalizam kao “kugu u crkvi” (Franjo, 2017). Iz svojega vremena kao generalni vikar, pomoćni biskup i nadbiskup u Buenos Airesu papa Franjo poznaje koliko štetu klerikalizam uzrokuje u Crkvi u Latinskoj Americi. Ipak, za njega napast klerikalizma nije specifično latinoamerički fenomen (Franjo, 2013a). U svojoj srži on identificira usredotočenost na sebe, odnosno stav koji se više bavi osobnim blagostanjem i osiguravanjem društvenih povlastica nego nesebičnim navještajem Kraljevstva Božjega. Takav stav sprječava svećenika da ide k narodu, dijeli s njime život i nosi mu “radost Evanđelja”. Papa se u svojem programskom dokumentu *Evangelii Gaudium* detaljno osvrće na »kušnje onih koji rade u pastoralu« (EG 76–109). Ono što je opisano pod podnaslovom *Ne duhovnoj svjetovnosti* (EG 93–97) odlika je “samoreferentnoga stava”, a time i klerikalizma, čak i ako se sam izraz ovdje ne koristi izričito. Papa upozorava na egocentričnu samodopadnost koja je prikrivena »razmetljivom brigom za liturgiju, nauk i ugled Crkve« (EG 95).

Svećenik može obnašati liturgijsko–duhovne obrede kao što su slavlje sakramenata i molitva časova *rite et recte*, a da ga uopće ne zanimaju ni Isus ni ljudi (Franjo, 2014a). Papa dalje upozorava na to da legalizam ne mora nužno biti izraz narcisoidne strukture osobnosti te da također može biti ukorijenjen »u tjeskobnom obrambenom stavu« (Franjo, 2014a). Piše o klerikalnoj kušnji, odnosno o žudnji za slavom i javnim prepoznavanjem (EG 95) — to je slučaj kada se svećenici u konačnici bore za priznanje u društvu. Takvi se stavovi često kombiniraju s autoritarnom svijesću elite, što svećenika vjerojatno dovodi do podsvjesne kontrole i dominacije pastoralnim prostorom kao što su župa i svi oni koji su dio pastoralne zajednice. Naposljetku, klerikalističke varijante su prema Papinim riječima »menadžerski funkcionalizam koji je preopterećen statistikama, planiranjem i procjenama« ili pak tip tzv. društvenoga svećenika, čiji je raspored »ispunjen putovanjima, sastancima, večerama i prijemima« (EG 95). Takva duhovna svjetovnost sa svojim “antropocentričnim imanentizmom” ne može generirati nikakvu evangelizacijsku dinamiku (EG 94). Ona ostaje pastoralno neplodna (usp.

Iv 15,4) jer lišava Božji narod one duhovne stvari na temelju koje on može rasti u vjeri i odgovorno se angažirati u Crkvi. Ponekad dolazi čak i do “grješnoga suučestništva” kada laici, iz inercije, potvrđuju klerikalistički stav i radije ostaju u sustavu ovisnosti o klericima umjesto da samostalno preuzmu odgovornost (Franjo, 2013b). Nasuprot tomu, papa Franjo hvali biblijske skupine, temeljne crkvene zajednice i pastoralna vijeća jer jačaju položaj laika u Crkvi i pomažu u nadvladavanju klerikalizma (Franjo, 2013b). Papa s izvanrednom jasnoćom stavlja prst na još uvijek živu ranu institucionalnoga klerikalizma i pritom se odupire iskušenju da takve pojave potiskuje idealiziranim slikama svećenika ili da ih pak zamaskira u službene teološke okvire. Kada iščitavamo sve ono što papa Franjo govori klerikalizmu, možemo zaključiti da je klerikalizam personifikacija sebične Crkve koja ozbiljno koči obnovu. Činjenica je da župnici u svojim župama imaju ključnu ulogu. Oni zbog svoje statusne moći, koju pak legitimira kanonsko pravo, mogu puno toga omogućiti, ali isto tako i spriječiti. Iz javnih nastupa i spisa pape Franje možemo iščitati njegovu želja da svećenici stanu na čelo obnovljene Crkve, koja je prisutna među ljudima kao mobilna »poljska bolnica« (AL 291) koja će liječiti duhovne rane suvremenoga čovjeka. Njegova kritika klerikalizma savršeno se uklapa u njegov temeljni ekleziološki aksiom, koji je već kao kardinal Bergoglio iznio na generalnoj kongregaciji uoči konklava.¹ Prema tomu, dva moguća oblika Crkve stoje jedna nasuprot drugoj: s jedne strane imamo evangelizirajuću i vitalnu Crkvu koja je spremna slušati Božju riječ i prepustiti se snazi promjene koja proizlazi iz slušanja Riječi. Takva Crkva ne trpi elitizam i društvenu moć, nego se sama tjera na odlazak na margine. Nasuprot takvoj Crkvi jedna je oboljela i sebična zajednica koja kruži oko sebe. Budući da je uvjerena da ima pravo privatizirati i Boga i evanđelje, ona nema zdrave misionarske ambicije. Nesvjesno si čak umišlja da je svjetlo svijeta,² zbog čega joj je često stalo da ju drugi hvale. Koliko god Papa mislio na klerike, nisu samo svećenici u opasnosti iskušenja samoreferentnoga ponašanja. Kao i s Petnaest bolesti Kurije, koje je papa Franjo spomenuo na prijemu za članove Rimske kurije 22. prosinca 2014., duhom klerikalizma ne mogu se zaraziti samo kardinali i biskupi: kurijalne bolesti su »opasnost za svakog kršćanina i svaku upravu, zajednicu, red, župu i crkveni pokret« i mogu se »pojavit i u pojedinca i u zajednici« (Franjo, 2014b). U pripremi za Biskupsku sinodu prošle jeseni Papa je ponovno usporedio klerikalizam s »bičem, pošasti i oblikom svjetovnosti koji prlja i kvari lice zaručnice Gospodnje, zarobljava sveti vjerni narod Božji« (Franjo, 2014b). Također je izrazio “žalost” zbog mladih svećenika koje je, prema njegovim riječima, moguće vidjeti u crkvenim krojačkim radnjama kako isprobavaju talare, šešire ili albe i rokete s čipkom (Franjo, 2014b). To su samo neke od točaka koje je Papa dao za razmišljanje sudionicima Biskupske sinode 25. listopada 2023. godine. Novi *Ratio Fundamentalis* također sugerira da bogoslovije i sjemeništa ne smiju postati zatvoren i poseban svijet.

1 Kubanski kardinal Jaime Lucas Ortega y Alamino objavio je na svojim stranicama autorizirani rukopis govora tadašnjega kardinala Bergoglia pred početak konklava u Rimu 2013. godine.

2 Krist je »svjetlo naroda« (LG 1).

Bogoslovima i sjemeništarcima potrebno je dati autentičnu i realnu sliku pastoralne situacije u njihovim biskupijama (Kongregacija za kler, 2017, br. 52). Papa Franjo u *Amoris Laetitia* poziva između ostaloga i na osmišljavanje otvorenije svećeničke formacije: »Prisutnost laika i obitelji, a iznad svega žena u svećeničkoj izobrazbi promiče uvažavanje različitosti i komplementarnosti različitih zvanja Crkve« (AL 203). S obzirom na daljnji razvoj koncepcije bogoslovije i sjemeništa, tu je vidljiva važna promjena perspektive: bogoslovija više nema samo zadaću promicanja i razlučivanja svećeničkih zvanja, nego i njihova pozitivnoga pozicioniranja u raznolikosti zvanja i poziva te bratskoga uvažavanja ostalih vjernika. Na temelju toga, prema *Ratio Fundamentalis*, budući svećenici ne bi smjeli niti »podleći klerikalizmu« (Kongregacija za kler, 2017, br. 33) niti postati »vladari zajednice« (AL 34). Integracija različitih kršćanskih zvanja u koncept formacije tako postaje temeljna zadaća u daljnjem razvoju koncepta sjemeništa i bogoslovija. Klerikalizam je također jedna od tema u *Instrumentum laboris* (”Radni dokument”) koji je bio temelj za rad na općoj skupštini Biskupske sinode u Rimu u listopadu 2023. godine. U kontekstu shvaćanja zaređenih službi ističe da je klerikalizam »sila koja izolira, dijeli i slabi zdravu Crkvu koja je sva ministerijalna« (Biskupska sinoda, 2023, br. 56). Također naglašava da klerikalizam nije prerogativ samo zaređenih službenika, nego da djeluje na različite načine u svim dijelovima Božjega naroda (Biskupska sinoda, 2023, br. 56).

3. *Evolucija pošasti: od klerikalizma do neoklerikalizma*

Uloga i zadaća svećenika u suvremenom društvu trenutačno je jedna od aktualnijih tema u europskoj Crkvi. No, kao i uvijek u strastvenim raspravama, i tu postoji opasnost od zanemarivanja bitne razlike. Razlike između svećenika i laika doista postoje, jer svatko od njih preuzima u Crkvi specifične uloge. Inače bi takva podjela bila potpuno besmislena i nepotrebna. Pitanje je samo kako njihove uloge točno definirati i oživjeti u zajednicama. U tom kontekstu, pitanje moći igra presudnu ulogu. Također treba naglasiti da moć sama po sebi nije nikakvo zlo, nego da su, s obzirom na crkvene strukture, potrebne vještine donošenja odluka pa sve do uređenja crkvenih službi kako bi bila zajamčena potrebna kvaliteta. Danas nisu rijetki teolozi koji sve glasnije govore o tzv. neoklerikalizmu. Njemački pastoralni teolog Rainer Bucher (2018, 43–44) mišljenja je da se klerikalizam, koji je započeo svoj povijesni put kao svećenički pokušaj dominacije nad društvom, a potom pokušaj svećeničke dominacije nad samom Crkvom, sada pretvorio u očito pogrešnu identitetsku strategiju samih svećenika u potrazi za prepoznatljivijim mjestom u Crkvi. Na sličnom je tragu Rudolf Brajičić, koji već 1971. proročki pisao o višestrukim uzrocima svećeničke krize (teološki, antropološki, sociološki i pastoralni). On je tada bio mišljenja da su te krize prouzročili razni mitovi o svećeniku te da se razbijanjem tih mitova svećenik neminovno pronalazi na brisanom prostoru. »Mitovi u kojima je svećenik živio, a koji se sada raspadaju stvarajući krizu, također su višestruki kao i sama kriza: među njih možemo ubrojiti mit dominacije, mit socijalne artikulacije, mit

monolitnosti kršćanskog društva, mit kultne univerzalnosti, mit svećenika sveznadara, mit nepromjenjivosti teoloških tumačenja, mit jednodimenzionalnosti svećeničkog bitka, mit neophodne potrebe i mit dovršene kristijanizacije« (Brajčić, 1971, 339–340). Brajčić piše da upravo o snalaženju svećenika ovisi hoće li u novim prilikama uspjeti ostvariti sliku »evandeoskog lika prezbitera« ili će svoje utočište pronaći u novim mitovima i prividnoj sigurnosti. On je uvjeren da se potpuno ozdravljenje sastoji u napuštanju svih mitova te u stvaranju i življenju novih teoloških ideja, svjestan činjenice da je svaki pokušaj (re)definiranja svećeničke egzistencije u novom vremenu više težnja nego ostvarenje ideala. U suvremenom društvu svećenik više nema dominantan položaj i pojedini svećenici razmišljaju o svojem socijalnom statusu općenito kao oni koji su izbačeni iz ljudskoga društva. No to što svećenik više nema društveni status kakav je imao ranije kao »dominantni dirigent javnog života« (Brajčić, 1971, 340) ne znači da je automatski zbog svojeg svećeništva izbačen iz društva.

4. Neoklerikalizam kao jedan od uzroka zloporabe moći u Crkvi

Postoje različiti stupnjevi klerikalističkoga ponašanja. Na donjem je dijelu ljestvice sklonost ugodnom načinu života, koja svećenika tjera fiksirati se na povlastice i pogodnosti koje mu omogućuju njegov crkveni i društveni položaj. Posve drugačija je situacija kada se narcisoidni profil osobnosti kombinira s umišljenošću svećeničke klase. Ta situacija određenoj osobi otežava razmišljanje o vlastitom ponašanju i povećava vjerojatnost da će prijeći granice. Gledano u cjelini, klerikalističko ponašanje pokazatelj je nepromišljenoga i nerazjašnjenoga odnosa prema moći. Svećenička zloporaba moći očituje se na različite načine i tu je ključno naglasiti da je velika razlika u tom postupa li netko nedolično ali unutar pravno legitimiranoga okvira ili pak namjerno krši kazneni zakon (Bucher, 2018, 44). Kad papa Franjo objavljuje rat mnogim oblicima klerikalizma, on se opršta od mentaliteta koji je, na temelju krivo shvaćenoga *esprit de corps*, bio uvjeren da mora prikrivati svećeničko loše ponašanje u javnosti i zaštititi ga od civilnih vlasti. To se posebno očituje u kontekstu zlostavljanja, kada se dojavu i pritužbu žrtava zlostavljanja ne shvaćaju ozbiljno, a počinitelji se šalju u druge župe, gdje stvaraju nove neredne. Izbjegavanje idealiziranja te promatranje svećenika kao građana s istim pravima i dužnostima, koje uostalom imaju i ostali građani, pored skidanja velikoga tereta s leđa mnogih svećenika, također ima važne eklesiološke implikacije: Crkva i njezini služitelji tada ne bi sebe više promatrali kao članove *societas perfecta*, odnosno jednoga paralelnoga društva, što je u biti suprotnost jednomu navodno lošem svijetu, nego da Crkva stoji — da se poslužimo podnaslovom Pastoralne konstitucije *Gaudium et spes* — u »suvremenom svijetu«. ³ U tom je kontekstu važno primijetiti da Dogmatska konstitucija o Crkvi (*Lumen gentium*) karakterizira Crkvu kao »jednu složenu stvarnost koja nastaje srašćivanjem ljud-

3 Originalni latinski tekst govori precizno o *Ecclesia in mundo huius temporis*, što bi značilo: "Crkva u svijetu ovoga vremena".

skog i božanskog elementa«, jer uključuje i grešnike, te je istovremeno »i sveta i potrebna čišćenja« (LG 8). Klerikalizam je danas problem koji, zbog drugačijih statističkih datosti, na poseban način pogada i opterećuje laike u Crkvi (Demel, 2018, 46). Katoličkoj crkvi su stoga danas po pitanju i teologije i prakse potrebni novi pristupi.

5. Svećenici radnici kao spontani pokret solidarnosti i nove evangelizacije

Suvremena povijest Katoličke crkve obilježena je brojnim inovacijama i promjenama, no pokret svećenika radnika,⁴ koji je nastao u Francuskoj sredinom 20. stoljeća, predstavlja »jedan od najvažnijih vjerskih događaja od Francuske revolucije« (Bauer, 2001, 103). Taj pokret nastao je kao odgovor na dekristijanizaciju radničke klase i potrebu Crkve povezati se s novom radničkom klasom na nov, autentičan način. Svećenici radnici, odbacivši tradicionalne uloge i povlastice, preuzeli su uloge običnih radnika kako bi bili bliži ljudima kojima su služili. Ta radikalna ideja nije samo izazvala kontroverze unutar crkvenih zidova, nego je postala simbolom duhovne revolucije i solidarnosti s radničkom klasom.

5.1. Povijest i ključni trenutci

Jacques Loew, dominikanac i jedan od prvih svećenika radnika, prepoznao je da je uvriježena pastoralna ponuda, koja je bila prvenstveno namijenjena gradskoj populaciji, teško dopirala do radničke populacije s rubnih dijelova gradova (Bauer, 2001, 103).⁵ Godine 1941. Loew je napustio svoj udoban život i počeo raditi kao lučki radnik na dokovima u Marseilleu, živeći među radnicima i dijeleći njihove svakodnevne borbe i radosti. Taj radikalni pristup postao je osnova za pokret svećenika radnika. Tu je riječ o svećenicima radnicima prve generacije. Bitno je naglasiti da taj pokret u početku nije imao jasan program ni datum osnivanja (Bauer, 2001, 63). Naime, može se govoriti o više različitih korijena iz kojih je taj misionarski pokret izrastao.

Tijekom Drugoga svjetskoga rata oko 800.000 Francuza bilo je regrutirano i transportirano u Njemačku kao civilna radna snaga potrebna za rad u njemačkoj industriji naoružanja (Siefer, 1960, 54). Francuska biskupska konferencija odlučila je u njemačke tvornice poslati 25 svećenika dobrovoljno maskiranih u radnike kako bi mogli pastoralno djelovati među svojim narodom (Siefer, 1960, 54).

4 U ovom radu koristim izraz *svećenici radnici* iako sam isprva preferirao *radnički svećenici*, jer smatram da taj drugi izraz bolje odražava prirodu i suštinu toga poziva. Ipak, izraz *svećenici radnici* uvriježen je u hrvatskom jeziku i prepoznatljiv u teološkoj literaturi, pa ga koristim u skladu s time. Važno je naglasiti da se tim izrazom ne želi implicirati kako svećenici koji se ne bave manualnim radom nisu radnici, nego se termin odnosi isključivo na specifičan kontekst svećenika koji dijele svakodnevne radne i životne uvjete s radničkom klasom.

5 Francuski dominikanac Marie-Dominique Chenu iscrpno je pisao o nastanku ideje svećenika radnika u djelu *La sacerdoce des prêtres-ouvriers* (1954.). S obzirom na to da ne poznajem francuski jezik, koristio sam se prijevodima Christiana Bauera.

Prema dostupnim informacijama, od 25 poslanih svećenika samo je jedan ostao skriven. Ostali su deportirani u Francusku, uhićeni ili završili u koncentracijskim logorima. Trojica su izgubila svoj život u koncentracijskim logorima (Dansette, 1959, 85). U ovom kontekstu važno je napomenuti da je zadatak francuskih svećenika bio pružiti pastoralnu skrb Francuzima u Njemačkoj, a ne utemeljiti posebnu radničku misiju. Oni su dakle bili poslani Francuzima, a ne radnicima (Siefer, 1960, 55). No taj potez francuskih biskupa omogućio je svećenicima na specijalnoj misiji uspostaviti bliske veze s radnicima, uključujući pripadnike francuskoga otpora, komuniste i socijaliste, što je dovelo do promjene svijesti dijela francuskoga klera o društveno–političkim pitanjima (Siefer, 1960, 56). Pokret je formalno započeo osnivanjem Mission de Paris 1943. godine od strane kardinala Emmanuela Suharda, s ciljem uspostavljanja misionarskih kontakata između Crkve i radničke klase. Pastoralni teolog Christian Bauer piše da su prvi sudionici Mission de Paris u početku svjesno promijenili boravište: preselili su središte svojega života iz gradske župe u radničke četvrti Pariza s ciljem formiranja malih lokalnih kršćanskih zajednica. Drugi svećenici slijedili su njihov primjer i osnivali tzv. *équipes* u drugim industrijskim centrima Francuske. Međutim, nema govora o unaprijed pripremljenom pastoralnom planu (Bauer, 2001, 62–64). Riječ je o spontanoj akciji, u kojoj su pojedini francuski svećenici osjetili potrebu upoznavati svijet radnika, koji je većini francuskoga klera predstavljao egzotiku. Brzo su uvidjeli da je rad u tvornicama bio autohtono središte života francuskih radnika te da bi sudjelovali u njihovu životu, nije bilo dovoljno samo biti među radnicima, nego su se i sami trebali početi baviti teškim fizičkim poslovima. Kardinal Feltin u svojem je govoru 1949. naglasio »kako bismo mogli utjecati na njih [radnike], moramo se naturalizirati u njihovu svijetu i biti prihvaćeni od njih kao dio njihova svijeta« (Dansette, 1959, 93). Takvo što bilo je moguće samo ako bi pariški svećenici postali »radnici među radnicima« (Bauer, 2001, 60). Iako je broj svećenika radnika počeo rasti, angažman svećenika u francuskim tvornicama imao je i neželjene posljedice. Od sredine 1940–ih Rimski kurija izražavala je zabrinutost da rad u tvornici nije spojiv sa svećeničkim pozivom. Postojala je bojazan da bi se pretjeranim boravkom u tvornicama pariški svećenici mogli previše sekularizirati. No, zbog boljšeg razumijevanja povijesnoga konteksta valja naglasiti da se rasprava o svećenicima radnicima u Francuskoj vodila u prvim godinama tzv. Hladnoga rata, u kojem je komunizam u zapadnoeuropskim zemljama smatran velikom prijetnjom, pa je stoga na svaki vid kontakta i suradnje s komunističkim pokretom gledano s nepovjerenjem. Nakon Drugoga svjetskoga rata vladala je opravdana zabrinutost zbog utjecaja Sovjetskoga Saveza na zapadnoeuropske države. U tom kontekstu potrebno je također promatrati i osnivanje NATO–a 1949. godine. Ne iznenađuje stoga da je i u crkvenim krugovima vladao izražen antikomunistički stav i strah od tzv. Crvenih. Papa Pio XI. u svojoj je enciklici *Quadragesimo Anno* iz 1931. osudio komunizam zbog spremnosti na otvoreno nasilje i klasnu borbu te neprijateljstvo prema vlasništvu, kao i sve one koji »u nekoj nehajnoj lijenosti puštaju da se svuda širi ono što nasiljem i pokoljem želi satrti čitavo društvo« (QA 112). Postojala je dakle bojazan da bi bliska suradnja

svećenika s radničkim pokretima, posebno s komunistima, mogla ugroziti autoritet i reputaciju Crkve u tadašnjem društvu. Unatoč ovim izazovima, svećenici radnici ustrajali su u svojoj misiji, vjerujući da je njihova prisutnost među radnicima ključna za izgradnju autentične i relevantne Crkve. Svećenici radnici u Francuskoj nisu nosili svećeničku odjeću, nego su radili kao i njihovi kolege radnici, čime su doveli u pitanje tradicionalne uloge i slike svećenika. Razlikovali su se od tradicionalnoga svećenstva ne samo po svojem fizičkom radu, nego i po svojoj metodologiji. Njihova misija uključivala je dijeljenje svakodnevnih životnih iskustava s radnicima, pružanje duhovne podrške i sudjelovanje u njihovim borbama za bolje radne uvjete i socijalnu pravdu. Jedan od ključnih trenutaka u razvoju pokreta bio je 1949. godine, kada su se svećenici radnici počeli redovito sastajati kako bi razmjenjivali iskustva. Nakon toga je broj svećenika radnika počeo rasti: od 25 u 1947. godini broj se je povećao na 100 do 1954. godine (Siefer, 1960, 76). Ti su svećenici djelovali ne samo u Francuskoj, nego i u drugim zemljama, šireći ideju radničkoga pastoralnog (Bauer, 2001, 132). Jedan od najvažnijih aspekata njihova rada bio je sudjelovanje u sindikalnim aktivnostima i radničkim pokretima. Svećenici radnici često su bili na čelu radničkih prosvjeda i štrajkova. Koristili su svoju poziciju kako bi skrenuli pažnju na nepravde i eksploataciju s kojima su se radnici suočavali. Ta bliska suradnja s radnicima pomogla je u izgradnji povjerenja i razumijevanja između Crkve i radničke klase, što je bilo ključno za uspjeh njihove misije. Unatoč entuzijazmu i rastu pokreta, svećenici radnici suočili su se s ozbiljnim protivljenjem unutar Crkve (Bauer, 2001, 63–65).

Poput Prvoga vatikanskoga koncila, pedesete godine 20. stoljeća još uvijek karakterizira stav da Crkva treba biti u najvećoj mogućoj opoziciji svijetu koji postaje sekularniji. Što su se svećenici radnici više javno angažirali i sudjelovali u štrajkovima i političkim prosvjedima, to su češće morali trpjeti kritike da više nisu pravi svećenici, nego prije politički aktivisti. Nakon javnih kontroverzi oko svećenika koji su 1952. godine uhićeni na mirovnoj demonstraciji, Rim je odlučio zaustaviti eksperiment svećenika radnika (Bauer i Straßner, 2011, 200). Nakon brojnih pregovora s Rimom tri francuska kardinala Feltin, Gerlier i Liénar 15. studenoga 1953. dali su izjavu u kojoj su jasno izrekli da se »eksperiment svećenika radnika [...] u ovoj formi ne može održati« (Dansette, 1959, 110). Katolička crkva mjerama je zabrane s jedne strane pokušala spriječiti suradnju svećenika i francuskih komunističkih te s druge strane održati tradicionalističku sliku prezbitera, koju su svećenici radnici svojim javnim angažmanom u tvornicama doveli u pitanje (Bauer, 2001, 94–99). Unatoč pritiscima i naredbama iz Rima, polovica svećenika radnika odbila je držati se uputa svojih ordinarija te su ostali aktivni u tvornicama unatoč crkvenim sankcijama. Siefer piše da su jedni sami napustili Katoličku crkvu, a drugi su otpušteni iz kleričkoga staleža zbog neposlušnosti (Siefer, 1960, 81).

5.2. Svećenici radnici u suvremenom kontekstu

Promjena je došla s Drugim vatikanskim koncilom (1962.–1965.), koji je redefinirao odnos Crkve prema svijetu (Valentin, 2019). Koncil je potaknuo otvo-

reniji i angažiraniji pristup Crkve prema društvenim pitanjima, što je uključivalo i radnički pastoral. Pastoralnom konstitucijom *Gaudium et spes* (1965.) Crkva je redefinirala svoj odnos prema svijetu i sada sebe doživljava kao organizaciju koja djeluje u društvu, odustajući tako od svojega mentaliteta utvrde. Svećenici radnici sada su također imali mjesto u tom novom svjetonazoru. Službenim ukidanjem zabrane 1965. došlo je do popularizacije te ideje. Dominikanci su čak osnovali svoju zajednicu svećenika radnika u Ruherskoj oblasti u Njemačkoj (Siefer, 1993, 927). Drugi vatikanski koncil također je donio promjene u teološkom razumijevanju svećeničke službe (Valentin, 2019, 43). Naglašena je važnost inkarnacije — ideje da se Krist utjelovljuje u svijet — što je dalo teološku potporu radu svećenika radnika. Njihov rad shvaćen je kao način da Crkva bude prisutna među onima koji su na marginama društva, čime je potvrđena njihova misija kao autentičan izraz crkvenoga poslanja.

Zahvaljujući rapidnomu opadanju broja svećenika općenito, promjenama u svijetu rada te nedostatku jasnije vizije za sveobuhvatan radnički pastoral, danas je broj svećenika radnika znatno manji, a oni koji su ostali većinom su starije dobi. Važno je naglasiti da u Hrvatskoj, prema dostupnoj literaturi i podacima, nije zabilježen nijedan slučaj svećenika radnika. Unatoč tomu, ideja takvih svećenika ostaje relevantna, posebno u kontekstu globalizacije i rastućih socijalnih nejednakosti. Primjerice 63-godišnji Albert Koolen jedan je od posljednjih svećenika radnika u Njemačkoj. Prema njegovim riječima, on je četiri godine djelovao kao kapelan u Aachenu, da bi se od 1991. uz dopuštenje mjesnoga ordinarija kao radnički svećenik posvetio radnicima i pastoralu s tamilskim izbjeglicama u Njemačkoj (Koolen, 2002, 142). Trenutačno radi u zračnoj luci u Düsseldorfu. Koolen je uvjeren da Crkva treba biti prisutna među radnicima, posebno u sektoru niskih plaća (Koolen, 2002, 145). Njegov rad pokazuje da radnički pastoral može biti sredstvo solidarnosti i borbe za pravdu u suvremenom društvu (Fuchs, 2008, 282–283). Suvremeni svijet rada znatno se je promijenio u odnosu na vrijeme kada je pokret započeo. Automatizacija, globalizacija i promjene u radnom zakonodavstvu stvorile su novu dinamiku, koja zahtijeva prilagodbu pristupa radničkoga pastorala. Današnji radnici često rade u nesigurnim uvjetima, bez stalnoga zaposlenja i sindikalne zaštite. To postavlja nove izazove pred svećenike radnike, koji moraju pronaći nove načine biti relevantni i korisni u tom novom kontekstu.

Zaključak

Posebnost klerika sastavni je dio identiteta Katoličke crkve. Institucionalna struktura Katoličke crkve do suvremenoga doba funkcionirala je prema zapanjujuće stabilnom operativnom sustavu koji se proteže od Tridentskoga do Drugoga vatikanskoga koncila. Pretkoncilaska *societas perfecta* slijedila je logiku postojanoga članstva, ekskluzivnoga obećanja spasenja i neupitnoga monopola. No, nova vremena i nove okolnosti zahtijevaju drugačije pristupe. Danas klerikalizam predstavlja ozbiljan problem unutar Katoličke crkve, utječući negativno i na njezin moralni autoritet i odnose sa suvremenim društvom. Papa Franjo i

suvremeni teolozi prepoznaju potrebu za suzbijanjem tih tendencija kroz promicanje uključivijega i solidarnijega pristupa. Ideja svećenika radnika predstavlja jedan od mogućih odgovora na izazove neoklerikalizma, pokazujući kako Crkva i na taj način može biti prisutna među radnicima i marginaliziranim skupinama, promovirajući društvenu pravdu i solidarnost. Unatoč tomu što ta ideja (i praksa) sa sve manje živućih predstavnika izumire, pokret svećenika radnika predstavlja hrabru i inovativnu inicijativu unutar Katoličke crkve. Iako ta praksa, koja je započela u Francuskoj sredinom 20. stoljeća, nije bez mana te ima svoje slabe točke, ona naglašava potrebu za dubljim razumijevanjem i povezivanjem s radničkom klasom, što ostaje relevantno i u suvremenom kontekstu globalizacije i rastućih socijalnih nejednakosti.

Literatura

- AL. *Amoris laetitia*. (19. ožujka 2016.) Franjo, *Amoris laetitia: Radost ljubavi: Posinodalna apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i dakonima, posvećenim osobama, kršćanskim supruzima i svim vjernicima laicima o ljubavi u obitelji*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2016.
- Bauer, Christian (2001). Arbeiterpriester und Citykirche: Versuch einer semiotischen Analyse praktischer Orte der Theologie (Diplomski rad). Katolički teološki fakultet u Würzburgu.
- Bauer, Christian; Straßner, Veit (2011). Kirchliche Präsenz in der Fabrik: Das Experiment der französischen Arbeiterpriester. *Archiv für Sozialgeschichte*, 187–208.
- Bezić, Živan (2003). Što je klerikalizam? *Crkva u svijetu*, 38(4), 564–581.
- Biskupska sinoda (2023). Instrumentum laboris za Prvo zasjedanje Sinode. *Hrvatska biskupska konferencija*, 18. travnja 2024. <https://sinoda.hbk.hr/2024/category/dokumenti/7-instrumentum-laboris/> (30.10.2024.)
- Brajičić, Rudolf (1971). Čvorišta svećeničke krize. *Obnovljeni Život*, 26(4), 339–348.
- Bucher, Rainer (2018). Demütig, aufmerksam, solidarisch: Das Priesterbild der Zukunft. *Herder Korrespondenz*, S1, 43–45.
- Dansette, Adrien (1959). *Tragödie und Experiment der Arbeiterpriester*. Graz: Styria.
- Demel, Sabine (2018). Die priesterliche Identität der Kirche: Wofür wir Priester brauchen — wofür nicht. *Herder Korrespondenz*, S1, 46–50.
- EG. *Evangelii gaudium*. (24. studenoga 2013.) U: Franjo, *Evangelii gaudium: Radost evanđelja: Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i dakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2013.
- Franjo (2013a). Apostolic journey to Rio de Janeiro on the occasion of the XXVIII World Youth Day: Address to the Leadership of the Episcopal Conferences of Latin America during the General Coordination Meeting. *The Holy See*, 28. srpnja. https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2013/july/documents/papa-francesco_20130728_gmg-celam-rio.html (30.10.2024.)
- Franjo (2013b). Video-message of pope Francis to participants in the pilgrimage-meeting at the shrine of Our Lady of Guadalupe [Mexico City, 16–19 November 2013]. *The Holy See*, 16. studenoga. https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/pont-messages/2013/documents/papa-francesco_20131116_videomessaggio-guadalupe.html (30.10.2024.)

- Franjo (2014a). Address of pope Francis to participants in the meeting sponsored by the Pontifical council for promoting new evangelization. *The Holy See*, 19. rujna. https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/september/documents/papa-francesco_20140919_nuova-evangelizzazione.html (30.10.2024.)
- Franjo (2014b). Presentation of the Christmas greetings to the Roman Curia: Address of His Holiness Pope Francis. *The Holy See*, 22. prosinca. https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/december/documents/papa-francesco_20141222_curia-romana.html (30.10.2024.)
- Franjo (2017). In-flight press conference of His Holiness Pope Francis from Fatima to Rome. *The Holy See*, 13. svibnja. https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/may/documents/papa-francesco_20170513_voloritorno-fatima.html (30.10.2024.)
- Fuchs, Gotthard (2008). Was bleibt in Kirche und Gesellschaft von 1968?: Phantasie an die Macht. *Herder Korrespondenz*, 6, 281–286.
- Kiechle, Stefan (2019). Alte Weiße Männer und Kirche. *Stimmen der Zeit*, 144, 561–562.
- Kongregacija za kler (2017). *Dar svećeničkog zvanja: Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis: Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i izobrazbi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Koolen, Albert (2002). Auf den Spuren der Arbeiterpriester. *Pastoralblatt für die Diözesen Aachen, Berlin, Essen, Hamburg, Hildesheim, Köln, Osnabrück*, 54(5), 141–146.
- LG. *Lumen gentium*. (21. studenoga 1964.) Drugi vatikanski koncil, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium* o Crkvi. U: Josip Turčinović (ur.), *II vatikanski koncil: Dokumenti: Latinski i hrvatski* (str. 91–204). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1970.
- Mardešić, Željko (2003). O klerikalizmu i protuklerikalizmu danas. *Nova prisutnost*, 1(1), 127–131.
- QA. *Quadragesimo anno*. Pio XI., Enciklika *Quadragesimo anno*: Enciklika Njegove Svetosti pape Pija XI. katoličkom svijetu u povodu četrdesete obljetnice „*Rerum novarum*“. U: Marijan Valković (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve: Sto godina katoličkoga socijalnog nauka* (str. 31–78). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991.
- Siefer, Gregor (1960). *Die Mission der Arbeiterpriester: Ereignisse und Konsequenzen: Ein Beitrag zum Thema: Kirche und Industriegesellschaft*. Essen: Driewer.
- Siefer, Gregor (1993). Arbeiterpriester. U: *Lexikon für Theologie und Kirche: Bd. 1: A–Baronius* (str. 927–929). Herder.
- Valentin, Joachim (2019). Auf der Suche nach einer neuen Erinnerungskultur: Raus aus der Krypta. *Herder Korrespondenz*, 4, 42–44.

The Idea of Worker–Priests

A Means of Counteracting Ecclesial Neoclericalism

Dalibor Milas*

Summary

This paper examines the concept of clericalism within the contemporary Catholic context, focusing on the critiques offered by Pope Francis and the work of several domestic and international theologians. Through an analysis of available literature, special attention is given to the abuse of power within the Church and potential strategies for combating clericalism. One innovative model of opposing neoclericalism, explored in this study, is the concept of worker–priests. Through historical and theological research, the paper highlights the role of worker-priests in promoting social justice and solidarity, particularly within industrial communities. The methodology includes a review of relevant literature and an analysis of historical documents to provide a critical assessment of this topic. In conclusion, the paper emphasizes the necessity of new pastoral approaches to address ecclesial neoclericalism.

Keywords: clericalism; Francis; abuse of power; worker–priests

* Dalibor Milas Ph.D., Catholic Theological Faculty in Graz. Address: Heinrichstraße 78, 8010 Graz, Austria. University Center for Protestant Theology Matija Vlačić Ilirik. Address: Ul. Ivana Lučića 1a, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: dalibor.milas@gmail.com